ACC. N:R M. 13553 : 1-40.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Småland

Härad: Stranda

Socken: Döderhult

Uppteckningsår: 1954

Upptecknare: Alma Nilsson, Forshult

Berättare: upptecknarens, född 1875 i Skedelöv och ett par andra sagesmän, se sid. 1-2.

Berättarens yrke:

Född år ..... i .....

Hemmets prydande. s. 1-40.

LuF 49.

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 13553:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf. 49
1

Berättare, jämte upptecknarens lic svar å frågelista Hemmets prydande är nidare bondedotter (ogift) Ellen Petersson Djurhultsmåla i Döderhults socken där hon vistats hela sitt liv emtidigt 1952 då hon anmodades sig på ålderdomsskemor föräldrar och fosterföräldrar. högt uppsatta redbara förmögna bönder, med kärlek till gammal tradition Hon har alltid varit en väl ansedd och uppskattad person, skicklig i handaslöjd. Inte behöver hon på något sätt lemna oriktiga uppgifter, hon vet genom sig, som alltid varit kommen från och förfäderne sedan 40 års tid, att det är ansvarsfullt med de uppgifter hon lemnar i arv åt kommande släkten.

Fr.

ACC. N:R M. 13553:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

2

Berättare, utom upptecknarens tio svaret å frågelistan Hemmets prydande är Fru Hanny Samelsan född 1868, landskontra, född och hela sitt liv bosatt här — enka sen död. Maken liksom dennes fader mångårig kommunalman. Ordning och redbarhet utmärkande drag hos henne. Synnerligen begåvad mer än vanligt kvinnig landskontra, personlig bekantskap och gramse med upptecknaren cirka 40 år. Tål hos henne? Nyfikenhet och bondeslughet, inte så litet kvicktänkthet, men denna har varit lätt att hejda för erhållande av upplysningar om folklören.

En av upptecknarens pålitligaste berättare talade också det gamla språket bäst är mindre säkert framemot 1950 talet.

Kände till alla gamla ord och ordstäv, samt deras betydelse.

ACC. N:R M. 13553:3

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

1), Lövning. ja. Vid helger man ej lö-
hörde elda — för värmen skred, och de t. ex.
på året då det fanns grönt löv. Vid midsommars
aftonarna den 23 juni sökte man — hur kan
luften än var, alltid att löva spisen, åtmin-
stone för midsommerdagens skull = öres den dag-
en. Eklöv ansågs både vackrast (vackrast) och hål-
bärast (det hållde sig friskt längst) men ock lönd-e
(lönn) samt häcket (oxeln) som (som helst). Bönne-löv
med bär på, ansågs vackert på hösten, tex en
vanlig enformig tre-ore-ta-tis söndag, eller
Mickels-mässe (Heliga Mikaels dag). Hela runkor
av löv bars sällan in i stugan. Det skedde i så
fall hänt i samband med kalas vid helgen, och
man — för utrymmes skull bortåt ett en del
möbler, då ställdes sommarens vackraste löv-ruskor
i de tomma hörnen, liksom en på vad-de-ha si-
en om dörrera, bands stöten (toppen) från dessa två och

1.

ACC. N:R M. 13553:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4

ihop bledde(blev) det tått e(en) äreport, i fem då ss kstd-
lop. Då bledde(blev) då e åre-bö-e-gl.(bågl)

I den öppna spisen sattes cirka aenslånga bretna
lövtvistar vertika — om spisen var alla medfaren
och nerbränd, helt dolde detta. Vitkrietad var den
dock alltid fört. Tves mjölk användes mest som bet-
ning för kvitan, detta var ett ovgammalt medel.

Någon satte lövtvistarna i vatten, i en gam-
mal kopparkrietig, mitt i spisen. Lövtvistar stads
en vid alla sprenger kvent spisen, repat emellan
ströddes i hela ev-len. eller lades i ränder och
ruter, om ovlen var stor. På spisens mervhyllor
lades blommor eller ställdes i vann, i ölglas.
Om lövgren sattes i järnkroken som utgjorde
spåll, spöttlådan av trä, eller i gjutjärn, fylldes
med repat fruktt emellan, obs! Denna hade oftast
sin plats framför spisen — den tid man ej eld-
ade, eller (eljest) hade väl någon av manfolken

ACC. N:R M. 13553:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

glömt sej, å etter vanligheta spottat i spisen.
nu var de tränget efterhäsena att akta spisen.
Hade man kakleug/kakelugn, sat eeu halv-
reend, så lövades med bretna linntas på legge
sidor an denna, fanns s.k. risch sattes ett glas
med blommor häs. Ofes i en och annan gård
fanns kakel-ugnar redan på 1880-1890 talet.
Vid midsommar brukade man flytta en del
möbler ifrån halvtuen från väggarn och här
i deeta tomrum stöka ner bretna 20-30 cm långa
vålformade lövlinntar, ofeta fick sitta kvar
tills de helgen-de å skräpa. Ofen över taxlor
och på fep-hyllan fästes lövlinntar. Hade man
ofes den öppna spisen havt en ss.k. gåtte=
(torkställning) ofen rinnstenen, togs denna nu ner
och i de 4 ringar som satt fvar i taket fästes
grönt, vid midsommar hängdes eu par mids-
3) mas-kästa (midsommars-kvastar) upp här, leka-

ACC. N:R M. 13553:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6

ett par flugfångare av al-e-löv = en hand full med 20–30 cm långa al-löv-kvistar vilka hopbrändes och dånkts med seraps, eller sockervatten. Dessa fyllde ett dubbelt ändamål: dels fryddo de taket, dels fick flug-e-na ett vilo-ställe här i tråkigheta, men oftast log mo3a (kära mor) — eller kanske bara e gat-sitta re-förreng — hårdvet då nu va, å log försektigt e hamblek å smodde om kästen, bar att den på gårsplanen — eller dynegan (sophögen) å skåchte (skaka de) den noga, sen hängdes den åter upp i taket igen.

2) Golvet. ja i de äldsta kammarna de s. k. gamle-dags kammarna strödde golven med sepat enris, eller packat granris. Halm däremot har ej förekommit här på tider som någon levande hört omtalas, men man vet att så skedde på andra håll. Täte heller sand brukades, ej heller Löv. Nej

4.

ACC. N:R M. 13553:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

en – eller granies skulle det vara, trots att man
stack sig, rått så, (hårt) om sommarna (sommarna)
nås man ju gick barfotad, men då bara hopp-
te (hoppade) man till och kunde se: aj sam,
eller: aj sam tusan. Här betydde svordomen bara
ett förtydligande av fakta. Obs! När riset legat
och trampats (trampats sönder) 2–3 dar, blev det hårt
och vasst som nålar (nålar). Genetiker Låg riset
två tre nätta helgdag, då stuva soptes igen.

Nej, nu strör ingen ris på golvet annat än
i lillstugan. Ingen regel fanns hur ofta
golvet skulle skuras. Mycket berodde på hur
starka kushållsmedlemmar som fanns.

Skulle barnen hjälpa (hjälpa) till med skur-
ning så gällde det endast flick-e-rna. Pojka-
ar som sådana fanns sprang, kanske, bara å ro-
ga de sej. Annat än då med flickorna då fick
göra. Oftare än varannan vecka skuradesej

5.

ACC. N:R M. 13553:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8

detta fått en dagsverkstugan, eller det fanns bara ett rum. Obs! när golvet skrubbades, begynde man att skura stolarna, fatten och matbord. därefter — sen vattnet blivit avrunnet, togs golvet opp, oftast så att en grodde med en tegelsten eller en granris-kvista, och den andre skölj de, med trasa och heta vatten. Lite sand strödde en bit i sänken där det skulle gnos.
Många förk-te tvätt med vit-mås (vit lav) som plockats upp av kvarna, torkts i soldiken, och burits hem, förvar-des i en bod eller var det pass-te (= passade-fanns plats) Golvskrubning var med dåtiden 1880 — 1900 talet ett arbetsamt göre (jobb) att tänk, hur många av familjen (som ju var stor förr) som sprang å Lamp-te (lampade) från då förtiga golvtyget å åxes det ressa. Sådant tog sig illa ut, sen när golvet blivit torrt. I vardagsrummet hade

b.

ACC. N:R M. 13553:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hade man ej annars för än framp på 1900 talet —
utom i enstaka lite finare bondfamiljer.
men en trådd bastmatta (av linkebast)
fanns innan för dörren i alla hem.
Mattor — där sådana fanns = hemvävda trasmattor av grovt klippta trasor, oftast med varp av hemspunnet linngarn vilket också tvinnats (= dubblats och snotts på spinne-vagnen = rocken) hemma. På mantrad (mintrarna) hade man såkan mattor i vardagsrum-na. Det var då, som man sopte och strödde ris på golvet till söndags, för att dölja alla smutsblackor och att barn-a - fick samt flickan efter fötter och tjära m m. som man följden styrde till om tvåna, eller två di stå inne vardagsdagar. Mången som verkligen egde trasmattor sparade dessa till högtidliga tillfällen, som
7. t. ex. när släkten samlades, varje modig
6.

ACC. N:R M. 13553:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

10

(no-kära) eller kärring fann en åra i att få visa mattor och vävnader, särskilt för svägerskor eller andra av makens släkt, när de kom på besök vid högtiden eller familjehögtiden. Mannens släkt underskattade oftast den kvinna han valt, men ofta fick hon genom handarbete visa vad hon dugde till.

Väggprydnader. Bonader vävda och målade fanns före 1860–1880 talen men därefter före kom de ej utan endast s:k. jul-brev = målade pappersark som uppsattes till julen och togs ner par-ång-la-dan = dagen efter trettonde-dagen. Dessa köptes dels på marknad, dels av kringvandrande handelsmän. De hade ofta bibliska motiv, ej sällan sådana som nu 1954 filmas och visas på bio. Tapeter i våra hem har först kommit allmänt sen 1870 talet — utom vitkalk där var oftast timmerväggarna målna, eller hade man bestänkt dem med en limfärg

se vid. 40!

ACC. N:R M. 13553 : //.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

bestående av tinsats av blåelse eller bruna ädlare.
Tapetterna = de första, deras färg kan ej bestämmas
ty det var med den som ett ordspråk från Döderhult lydde: "Då å många möder på näsor".
men brunt, rostrött och en stark framträdande blå färg, lyckas ha använts mest. ja de ädlaste tapetterna här kan jo varit handmålade och täckte endast stycka-tals (hitvis) väggarna,
dessa har upptecknaren av dessa fått full bekräftelse på, för mer än 40 år sedan av gamla, som levde då. — jo, gamla dalare och torpare från de många herrgårdarna här på trakten. Och som jag under min tid från 1912 som föreståndarinna här på Döderhults ålderdomshem mött,
dessa voro i regel utmärkta ögesnäm, och
redan på den tiden var jag varmt intresserad av gammalt folkliv. Obs! Herrgårdslivet
gick jo före med alla moderniteter, men länder

ACC. N:R M. 13553 1/2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

12

tog efter deras seder lite omständer, sen torparn, efter bonden, och gat-sittaren (den jordlösa som "satt på gatan" (= väg-a-kanten) te å slut å små (= lite sist.) Tavlor har nog funnits längre än tapeter här i Döderhult. Man hade ju oftast ram och glas om tavlorna som också voro bortant hopsatta med trenne trästycke som hållbar "rygg" (bakstycke) höll ju hur länge som helst, tryggt vet jag att tavlor funnits bland allmogen sen 1850 talet, men i enstaka fall långt tidigare. Tavlorna avbildade Kristus, i olika åldrar, jungfrun Maria, med och utan barnet, dessa så gott som uteslutande blå, färgton. Vidare Mårtens Luther, hvem bar den 14 de Johan, iförädd ovanligt hög kragg och stor peruk. Genom-om den tjocka pruktmannen Ackeren obetydligt öfvergripits av sin maka, och under flera år levde i Skogen

ACC. N:R M. 13553:13

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

13

men lius sent fick uppråttelse av maken och hemta-
des av denne hem lin slottet, dessa vackra och lin-
talande bilder ur Ge-no-fe-vas liv voro många,
minst 4 i samma färgton och ram med glas.
Ofta sågs vid 1913 och — ännu här och där, en
tavla i många pastellfärger som föreställer
Menniskans åldrar — från Barndomen till Gift-
Bottenmotivet är en trappa på vars olika steg
de olika åldrarna stå avbildade, i vackra
gammaldags kläder. Överst på plattformen
står 50 åringen i sin fruktbärande livskraft,
därefter visar sig åldrandet ner till 100 år, liksom
det från början sida har avbildats, längst
ner, ett spädbarn i hjälplöshet.
så ligger nu längst ner till höger den 1. d.
kraftige Mannen här, hundra-årig, hjälplös
som barnet. Själva målningen köp-
tes oftast av gårdfarihandlare på marknad,

11.

ACC. N:R M. 13553 : 14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

14

eller Sandbergs Bokhandel i Döderhultsvik=
(från 1856 Oskarshamn). Man ropade också en någon
~~gång~~ tavla på lös-öre-auktioner efter borgare
i Döderhultsvik. Oftast lät man själv en
möbelsnickare göra den slåta ramen, samt
måla och sätta i glas i den. Tavlorna häng-
des alltid en bra bit för högt på väggen, för
att barnen ——— som ju ofta va framme, —
ej skulle kunna nå dem, om de ville upp på
en stol och slå ner dem. Denna gamla
sed att hänga tavlor med för högt har ända
tills fram i våra dagar bibehållit sig i Döder-
hult.

4) Bords- och skåpprydnader. I vardags-
rummet slets ingen duk till vardags
förrän långt fram på 1900talet. Matbordet
torkades efter varje måltid med den mer
eller mindre rena disk-trasan, som var det som

ACC. N:R M. 13553 : 15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

15

som det borde. Julaftonen pryddes matbordet, eller om det var en mattavla med eū grant skåckle-faes lakan. Jo, det var riktigt smyckt med detta stepp-manglade flera mycket mera tjocka lakan, som nu blev duk. Mat-bordet fick eū fördelaktigare attre-ende kåra-a (serveren) framträdde på eū bättre sätt med detta bastanta renderlag, än med den trista små-da, bordskivan. Jag har hört flera — nu gamla husmödras hår i Dhet berättas hur noggrant de aeltid tycktes det var nås detta grova — ofta nya och oblekta, lakan bredes at öfver bordet. Det var ju inte åmtligt för flåckar, man hade också respekt för duken och aktade sig att spilla, den fick sen ligga kvar på bordet öfver hela juleu fram tis far-ång-la-dan = dagen efter 13de dagen då julens änglar for sin kos, och det var som ordspråk

ACC. N:R M. 13553:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

16

et här säger: "slut med julen, å då gramma
[= fina] brödet. Hreng bekelskiftet begynde
man sirka dukar och hade då sådana på
klaffbeyrån eller che-for-sir — om sådan fanns,
på skänken hade man en vit eller rödrutig ser-
vett i s. k. kvarndräll (dräll 1 4. skaft) som en och
annan husmor själv kunde väva. Röd och
blått var också bruklig tin sådana servett-for-
-ge små dukar. De kal-des servetter. Ingen be-
ständ regel för olika dukar vid olika tillfällen.
Ja, på de skåpen som hade sådan form att det gick
att sätta något på dem, ställdes högfotade glas-
skålar s. k. gelé-stäl-er, dessa användes annars
att lägga förnenig (den matsädi som mellogs tin
kalasen). Nar utg jorde de dels en prydnad,
dels tog de ej upp någon plats inne i de of-
tast fös små skåpsutrymmen. Vid jul
prydde s anligen ett sårskilt s. k. jul-e-bord

14.

ACC. N:R M. 13553:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

17

med vit duk eller vål blekt laken, detta var ej det vanliga matbordet, utan var avsett mest för främmande vichta ju alla skulle bjudas vid julen. Mitt på detta bord stonade ofta — men vanligt många jul-a-höjar, = bestående av alla de brödsorter som bakats till julen den grönta kakan undertill, sen två par sikta de vita kakor, en stor betebulle ovanpå, fanns yngre barn i familjen tilldes några hembakta s. k. jul-a-gubbar, och tis djur formade kakor runt kring jul-a-höjen. Djuren förutom de e gris, e kuss, e häst, möjligen också e höne. Dessa hade smorts med ägg och glänste som "solen i Karlstad," kryddpeppar kärn förutom e öj-na. Vidare tilldes det senaste druckastop man hade, med bästa jul-drickat här, oftast var detta ett vackert sått-sa-ke-stop (=keret var främst på ett annat sätt än de

15.

ACC. N:R M. 13553: 18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

18

vanliga ler-stopen) av pur aktsamhet hade man
sått-sa-re-stoppet hås på fen-bordet, och det gam-
la hederliga tenn-stopt på mat-tavlan, detta
sista kunde ju ej slås sönder. D. bränvins-
flaske — opta plat och med namnchiffer, fanns
också på fenbordet, liksom ett par spets-glas.
Hade man någon slags jule-trä (förgångare till
jule-granen) — vilken blev allmän först mot
de sista av 1800 talets decennier — så kan ske
(kanske) man ställde man detta på julbordet
— ja då vill säjas - om det var ett s. k. fäl-
le-bord (lagbord) med grindar som häll-
de opp skinnera (skivorna - bordskiv-orna) ulles
stöd jule träet — eller jule-kvistarna som ju
hängdes opp i taket över bordet, ulles över eller
på ett fönster-bord vid ett annat fönster. Tre
eller 4 fönster fanns ju i de gamla 1860 - 1870
tals vardags-stugrummen, i Döderhult.

16.

ACC. N:R M. 13553:19

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

19

Jule-trädet hade ett flertal olika modeller
vanligast var svarvad påk (stake) vilken tvär-
hölls i ett borrat hål mitt i en fyrkantig brädd-
lapp, gamla traktig, genom denna påk hade
hål borrats och andra mindre påtar — svarv-
ade, hade satsats här, på några av dessas gyttr-
sta ändar fanns svarvade träknoppar dva
spetsiga i toppen, avsedda för röda äpplen
naturligt vis fanns goa om borrade hål i
armarna avsedda för normal-ljus.
" I förstås — att julelträdet var inte så lätt
förings- att (omsorg) almshögt, de flesta
var omåla de men klädda och behängdes med
remsor av gyll-papper och liknande. Tänns
det fäktelejor från Skaugord vid Råk så log man
en sådana jämte palmer (sälj-knoppar). Dessa
senare lag-de man även i den fattigaste stugu
att man hade. Ringstens bord — eller mer —

17

ACC. N:R M. 13553:20,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

df

bambandet åres eldrtaden, prydd̈es med vackert
ber-ke-löv (björklöv) samt några pingstliljor i ett
glas vatten, inte alla år — ty varken alla
ella hälla, fanns då ping-els-lelja el Pingels
(pingst) men fanns det så plockades de och lags
in som prydnad. Bordsdekorationen vid familje
festerna voro obetydliga länge man hade i
stället i vackra silverurne för strösocker, bord-
stäu för senap, sact, peppar m m. dessa användes
emot som bordsprydnad. Vid finare bondbröllop
med manlig serviltör kan ske denne bröt
2 st. servetter, sätte lite myrten-kvistar — ja
kvistar av mört (mörten) i dessa. Ellers hade
man inget. Ett slags trekantiga ansiktsduk kunde
18—19 st som hopparsades på ett mönster —
de var gjorda så, — ansågs för celebrateplet
som extra fint på smörgåsbordet, i de finare
bonde hemmen där sådana fanns såknades

ACC. N:R M. 13553 : 21.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dessa som en prydnad med den vackert upplagda
smörgåsmaten på, tex värr svalde (sväljde) upp
slukade) denna stora formation ost (för flyske av
bordytan, och lem-de ingen plass (plats) va
sken (ett talas som det skrives) för blommor ell
åne (annat) Bordlöpare, mest av papper före-
kom omkring 1913 och framåt, särskilt vid
begravningar hade man nästan svarta så
dana, med hela kors och stavar, = dystra
och sorge-samma som då skulle va på begrav-
nings-talas. Namnsdagar som ju
firades bland kvinnfolk-a, särskilt i nams-
dags-necka = prentemmes-eller pinse-necka, från
19 — 27 juli, gedde (gav) man varandra blom-
buketter, brendna, plockade från eget blomme-
land å med bukett-papper, som köpts i stan
eftreng, lösa blommor kom i bruk långt sen-
are. Ingen gav ett manfolk blommor, då

19.

ACC. N:R M. 13553:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

pass-le(passade)inte. Då ae mandas-kaffet satt
man fiantie en av de skänkta brickstterna på
kaffebordet, de övriga på klaffbiran ella skänk-
en, ella va-a (var) som(=helst).

5) Spisar. Mest öppna spisar, de äldsta av
stort omfång och belted av gråsten, framåt 1900-
talet rev man ibland mer dessa och mur de om
med tegel, dock ej med eldfast varför dessa
liksom de gamla gråstens spisarna fort blev sot-
brända, stenbitar och lerklumpar ram-la de
ner i eldgloden och åstadkom kolaxial
sen själl-a stä-tets (sätets) fruntimsa
va regelrätt lett åt (ledsna på) dessa enkla
mora-ne, jämt å jämt (obs. mura betyder här
laga=reparera). Inget manspråk tog helsallvar
på spis-mur-ningar, då tiskbörde fruntimsa
mororna (husmödrarna) bledde (blev) också bra
"slängdå" i den konsten, de begrepe (begrep)

20.

ACC. N:R M. 13553:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

23

hå mōen ask-e(astka) de skeue klamm i leret
fōr aū detta skeue håna. Oftast var det dan
gamla modellen med det vågrāta mellan-
det på dessa, ellen låg mycket lågt 25–30 cm
från golvet, så aū dē kille sajjes (a. stället fōr ā)
aū prentenna sam jo — ment om vintra,
laj-de (lagade) maten inne i steg-rummet, de fick
b'olla sig djupt fōr aū se tell mat-greytera.
Men den sam hade tid kunde jo stemma-tals
sitta på e låg pall jämte spisen å karda ull
eller sy (stricka) på e strumsp (strumpa) emenna
(medan) maten lagdes, då slapp hon kröka nyss
jämt å jämt. Sjutton fakelknippar voro sällsynta
här, man hade jo så gott om trämile så det
betydde inget aū den öppna spisen slukade
så stora mängder, trots jen föredrags de öppna
spisarna så länge dårfōr aū de samtidigt
gav både värme och lysel, Lampa tändes

21

ACC. N:R M. 13553:24

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

inte när man hade brasa som lyste något så
när, förresten fanns ingen lampa i slutet av
1800 talet som lyste upp hela rummet så väl
som e riktig torvreds-brasa. Små järn-
kaminer, dels runda, dels fyrkantiga kom
i bruk under de sista 1800 tals-decennierna
Det var mest icke bönder-nybyggare som be-
gynde sätta in en järnkamin (i-es el/vid
sidan) om den öppna spisen. Dessa kaminer för-
sade husligen småningom med mer — "ack
Herre" hur små mängder mot den öppna spisen.
— Men alri i livet bledde dessa kaminer
den sammanhållande länken bland familj
en som den öppna spisen varit. Inte just
va då vadrat i stugan med den lina varma
kaminen, det riktigt hyttes att han ej pass-
te i denna annars hemtrevliga rums miljö.
De blev snart kaser-de och ersattes liksom

ACC. N:R M. 13553:25.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

spisen med en kakelugn av kakel, eller längre fram på 1900 talet, rent av porslin. Länge — och delvis än i dag stås dock de öppna spisarna kvar i vardagsrummen, med kakelugn i spis-reemmen. Från på 1930-1940-talet kom ju de stora gjutna kok-och-kolkamin-na i bruk. Än regnmetig en vackes gammal spis stås avtjänt kvar hår hos f.d. hemmansägaren och nämndemannen Karl Jonsson i Jämmedal adress Forsbrilt på den vackra gjutna hällen som hans fader rusthållaren och nämdemannen, kyrkvärden Carl Johan Jonsson född 1844 lätet gjuta stås Cj. Jonsson 1865.

Ingen s.k. såtesugn har jag (undertecknad) aldrig sett — eller hört omtalas under mina 44 år hår på orten.

b) Belysning. Närmast före det elektriska lyset rådde infördes så småningom här så

33.

ACC. N:R M. 13553:26.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

26.

snart första världskriget avslutats. Många
ja de flesta hade haft det så svårt under krig
tiden då vi ej fick in varken fotogen eller, fick
stearinljus att de ofta hvidare tecknade sig
för inträde hos elverket i Osbarshamn. Under
de 4 år kriget varade hade många endast
s.k. kar-bid-lampor. Dessa explo-de-rade tid vis
tåg och måste då ej sällan helt enkelt sparkas
sönder innan öppnat dåren, och därefter låg de sen
och brann tills karbiden var slut eller hålen
var sönderbrunnen. Fotogenlamporna
började finnas redan på 1860-1870 talen
i stä och annat hem men mer än ett kvarter
engelsk olja — som den då kallades — fick ej
åtgå i månaden. Många sade bara olja, men
på Ön Blommö utanför Västervik och i Dö-
derhults socken sade man engelsk olja,
liksom på flera platser här i Öland.

2/4
9/4.

ACC. N:R M. 13553:27.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

27

De första fotogenlamparna voro små blecl
plåts lampor med flatbrännare på cirka en
halv cm: acke, ett litet på mitten trepricket glas
som hållde (höll) kanske första kvartern, sen såg
man att lampa kunne brinna utan glas
så då va inte nödvändigt att betala det
5 skilling för ett glas. Lampa rök ju emeller-
tijen dock — förtås, men va gjorde då.
Efter hand som kymordigheterna tiltog, blev
också lampan modernäserad och betydligt
för-bättrad så att på 1880-1890 talet hade
man redan brännare som räknades i tjine
vad veken brännare heltäffar, ja — det fanns
brännare som hallades 14. tjines, å ingen kan
begripe va di lyste. De fastsattes i e stål-
tråds och blechplåts ställning och hängdes
opp i stugtak-a. Ja du milde — va di
lyste, men gyck-a-maj (gesch för mig)

25.

ACC. N:R M. 13553:28.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

va olje di dröj, så då kunske va bare e liten
stund an kvälla di tändes inenna (medan) kuen
fölka sedde svarta kinapphål eller virkte (virkade)
åv (av) något vackert spetsmönster, eller barnen kam-
-des må lus-kam, sen slädktens den och man
såg aü både spenna, sej och stickta vid brasans
skien. Det vas alltså med lamporna som med
senare tiders bostadsförbättringar de bledde lienerligen så bra inen —— för dyrbara i förbruck-
ningen. ja, före fotogen lamporna lyste
man sig inent —— utan från brasan — av
torrveds-stickor. Tau man kring t. ex. mat bordet
och mo järan skulle gå ut i det beckskimmra
köket efter t. ex. e krenke mjölk, så tände ho
e lysestickа — som ju låg inuti spishålla, och
gick ut, va krenken ell a mjölkfatet så tungt
aü hon behövde båda händer för aü bära det
stack (stack) ho lysestickа i munnen å hålde

96

ACC. N:R M. 13553 : 29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

29

(hål) den mellan läpparna) eller tän-
nerna — om hon hade några —. Ja då fanns
e mycket gammal-dags lampa på Döder-
hults museum på Fredriksbergs herregård
adress Arkarsham. Denna lampa består av
en cirka arms-lång, och 4 delen så bred trädä
med hål borrade i hegel ändar, denna fästes
på en vägg och genom det övre hålet är en gan-
ska grov sträng (eller snöre) av linngarn tråcd, så
att snörets ända ligger utanpå trädan, och
snöret är doppat i tran samt gnuggat i sand,
lecki och — troligen någon talg, genom nedra
borr-hålet — där slutändan tråts igenom
anadhamnes lite stygnel på snöret så att det
åves trådan hänger lodrätt, den övrerts ända
tändes och brann ju lite — men rök dett o
mer, samt os-te (osade) lukttade mycke illa
Obs. snöret — det Oterända, den s. k. ruken, låg

27

ACC. N:R M. 13553:30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

30

Låg — eller fick falla per på golvet och tvende bar på hur lång som helst. Såfort veken var övre ände brunnit ett par, tre tum måste denna vara avlågsnas med sax och man drog sen bara upp veken ett tag genom hålen (ordsvarighet för fotogen Lampans uppskruvning) sen brann lampa sjelv. Flera tvenne avlidna gamla sagesmän både fr. Dalet och Grannsocknen Bredsel har för upptekningen av detta berättat om dessa lampor men sett den har jag endast på Dalets museum.

Tran lampor fanns ju också för länge sen t. ex på mitten av 1800 talet, dessa kunde vara så enkla att de utgjordes endast av ett kärl som låg i ett litet stenrör (kärl) fyllt med tran, där veken hängde över kanten. De lyste inte mycket mer än: ett par i a hornlyktor (hornlyktan består av en rund eller fyrkantig

28.

ACC. N:R M. 13553:31.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

trâstâllning omsluten av en s.k. hornhinna
= av ögats mellangârde som torkats och isatts
i stället fôr senare tiders glas. Tillnamnet om hål-
ten i horn-lyktan âr sen urminnes tider väl-
känd och râknas som ett slags slag-ord eller
ord-stâv. Obs! Om halten var sâ mörkgrâ att
det fanns nit att pâ den, sâ lyste den ju nâgot.
Hornlyktan hade sitt namn efter horn-fönstret
= talgfönstret i de gamla byggnadsstugorna,
vilket bestod av samma ämne. När skulle
var fint och festligt tändes ett talg-ljus.
Man hade ocksâ s.k. vax-stapplar = en flera alnar
lång rulle som doppats i en lösning av vax — och
talg, en nâgot talg lin en greppels tjocklek, vilken
sedan skurits pâ lin därefter önskvärt tillvuxad stâr
-plâts, rund, ställning. Dessa vaxstaplar kunde
ocksâ sönderklippas i 2-3 tums långa bitar och
pâtas i pude-trât, eller senare tiders pude-gran.

29.

ACC. N:R M. 13553:39.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

På många ställen i Dalarna tvinnas ännu kvas gamla kar-staplar vilka gärna, och bevaras som en kuriositet. Järbo i Gäs den 17 augusti var upptecknaren här i tillfälle att se en sådan hos Fru Maria Johansson Forsbacka gård nära Forsbacka. Jag hörde då samtidigt bondkullen Ellen Petersa från Djurhults-måla berätta vad jag flera gånger förr berättas att när jul-kaken småhögs julaftan otta med början kl 2-3 tiden, begynte man ric ved tåre—och torvaeds-stubbar som man dragit ihop i stora högar och nu tänt eld på. Det blev ett bål som lyste vitt om kring och lyste bättre än många gamla fotogen-lyktor, samtidigt som det gav ett särdeles skådespel för åskådarna. I denna leg som bestod av endast 2 gårdar låga dessa så nära varandra att drängarna — som högg kunde ropa till varandra och språkas vid samt tala om när kl blev 5 pm, då frukost van-

30.

ACC. N:R M. 13553:33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

33

kades — den dagen. Denna gamla sed
tycks höllits i denna bygd ända fram på 1900-talet,
eller så länge det fanns drängar som vände-
kastade sig besväret med att börja julaftons-
morgon, eller otta med bedrägeri.
Ty å slut-å små (lies slut) blev det som en
hyllning åt svennen tid, detta med de
starkt lysande tjäre-högarna, på julaftons
dagens morgon. Berättaren säger vidare
— men det hör ju inte hit — att vatten fick
man ej bära in på julaftons-dagen ty i fall
fick man — många flugor under det kom-
mande året.

ACC. N:R M. 13553:34.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8. Blommor. Endast i enstaka fall, ty man hade pappersblommor eller säv och Hallongräs i vasarna. Tog man en, eller fick blommor satte dessa i ölglas, ett garn att tennstop eller en tuchrengare. Tvenne blommor i vasar har endast långsamt banat sig fram, troligen i samband med de tistagande klanstridigheterna vid första världskrigets slut och kvistdsregelrands upphörde, då slet man sig lös, glajdes och gav blommor, som då fanns att köpa, dieken årstid som helst vid födelse- och bröllopens dagar. Kruckväxten är en urgammal företeelse, även här i Dhet. Nyligt gamla personen som uppteckningen utfrågade för mer än 40 år sedan kände icke kört = Kårten (myrten) som den förnämsta kruckväxten. Veiken är också tvivelaktigt i vardagsrummet med sin praktiska och mat- os- doftande lukt, säger berättaren

ACC. N:R M. 13553:35.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

35

Ellen Pettersson från den gamla byn Djurhultsmåla
vanliga namn också s.k. Lukts-trä (troligtvis ett slags
äldre Chrysanth-emum) med djupt enfärgade ständigt
gröna blad och få samsa (somrarna) blottydliga enkla
stora skära blommor. Det påstods av manfolk-a
att dess = bladens starka lukt log bort dyften från
snuset — när deras inte längre ansågs fint
bland kvinnfolk. Balsamines och Gyckel
(ett slags Kaca, var också lustant
liksom Kristi-blod-droppa-träd (Jexi or) och
pelargonier kallades samt tofpelblomma,
Kristi törne-krona samt paradisormen (en
rikblommande kaktusart.) Värst var
det ter sig med de avlägg-(anläggare) som stals
ty där var det så att man ej kan åt gärda utan
ägarenman själv klippte av en av-lägg, som
man helst om den, fick man absolut inte tacka,
ty i så fall log den ej rot. Obs! Denna lag

33.

ACC. N:R M. 13553:36.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gäller från år i dag 1954.

Berättaren sade: I min barndom på 1870 talet var det ett stort nöje att få gå in i vår granngård, hos Carl Fredrik's. Där var alltid städat och fint trots att de hade bara ett rum på nedre botten där hela familjen sov. Stengrummet var mycket stort med 3 fönster. Vita hemvävda gardiner och fint blommand tråd (krukväxter). Vid gavelfönstret ett fälle-bord (klaffbord med grindar) vid sidfönstren små fönsterbord, alla tre dessa med vita, grova, välstrukna servetter, samt ett fönster-träd (krukväxt) — ett sådant av stort format, — de mindre stod på fönster-kvaret. Alla möblerna var oljemålade i ferl-blå färg, därav en säng på vardera långsidan mellan sido-fönstret och främsta hörnet. Sängarna som ju drogs ut från långsidan s. k. Gustav-i-dunka, var högt upplåddade

34.

ACC. N:R M. 13553:37.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

37

med blåruttiga öfverdrag (=sängöfverkast) samt
en örngotts kudde i hvit väf, öfver detta.
Begge sängarna pressis lika. På ömse sidor
om fållebort vid gaflfönstret stod på ena sidan
en sne-klaff och derefter på denna ett skåp
för glas och porslen till helgdags-bruk.
Skåpet hade en halfcirkelformad öfre-del
men på sidorna om denna — båg-formiga del,
fanns plats för prydnadsföremål, såsom
stora förenings-glas-skålar å på vardera sid-
dan samt malm-ljusstakar (utan ljus
utom vid jul) På andra sidan bordet stod
ännu ett skåp men utan snedklaff-bitar.
Innanför dörren stod en soffa med brädlock,
och mellan eldstaden = en väldigt stor öppen
spis, och detta sidfönster en kort soffa, som
drogs ut på längden, ut åt kammaren och med
bordet i 3 stycken, med — när den var hop-

ACC. N:R M. 13553:38.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

skjuten och det löstagbara Locket d. s. k. Lämmen = soffe-Lämmen var pålagd hade sitt-
plats för högst 2 vuxna personer. På väggarna tapeter Tavlor enom glas och kam.
Christus och Jungfrun Maria m fl. Till och med
objectryck med förmodligen utländska motiv
jakt-decke. (fina damer, och herrar som åter-
klemmade sett jaktbytte till de svenskklädda
da fina damerna. Obs. Uppteckningaren har själv
sett liknande stycke (planscher) här i Dö der-
huset för 25-30 år sedan ——— i gamla Gårdar.
Man märker att samma kringvandrande
handlare eller polsk Jude, har strävat ge-
nom socknen och sått — stycke-a — som
man sen själv låtit inramma. Golvet nästan
alltid vitskurat var beklätt med 4 vacka
trasmattor, så långa att de gick från vägg
till vägg och indelade golvet i 3 fåt, mej

35

ACC. N:R M. 13553:39.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

39

5 fået. Och den stora ruta som nu tilldades hås
i stugan var alltid, både sommar och vinter
betrodd med repat ansvar. I närheten av spisen
— invanför köksdörren stod — mot muren
en mat-tavla där måltiderna intogs vinter-
tiden (annars åt man i det rena kammarn.)
Stolarnas form nämde berättaren ej, men
att 2 och två stolar alltid stodo i bredd
framför, och helt intill de upplåddade
sängarna, det vet jag bestämt att han sade.
Ja, denna 1870 och 1880 tals banditiga
ansåg berättaren som en mänsko för den
tidens mest ovanliga. Det ovanliga/bestod
i att där alltid var städat och fint. Bicket
annars ej brukades i vardagslag.
På grund av makarnas dödsfall i början av 1880
talet såldes gården till främlingar, vilka trevligt
som derföre ägaren hant, hade nu dessa motsatsen.

36.

ACC. N:R M. 13553:40.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

40

Tillägg tio sidan 10 här. rad 16.

Ofta se man än i dag 1954. 2 stycken presis
lika dana av dessa tavlor t.ex Mennerkams äldras
åsen samarna är lika, man har tydligen önes-
talats, och av handlarn visats hur vackert det
skulle ta sig ut med två like-dana tavlor på
samma vägg, eller åtminstone i samma rum.
Senast i går den 17. aug. såg jag 2 stycken av dessa
tavlor hänga bredvid varandra hos fru Maria
Johansson i Torskvet i hennes nyrenoverade
hall, tydligen upphängda som de varit i hen-
nes föräldrars tid, på 1880–1890 talen och tidigare.
Bland andra tavlor här i Döderhult har förekommit
den gode Herden med en fårjord. Jesus uppst-
ståndelse, Lazarus den tolftes lik bäres över grän-
sen. Ryska och tyska tjejpsare från 1890 talen,
konstlösa utklippsmönster förädda med förgyllt papper
bakom svartmålade glas-skivor, blommotiv.

37